

особистості, що, поза сумнівом, є гостро актуальною і для сучасних освітян. Адже у процесі організації навчально-виховного впливу на підростаюче покоління особлива увага має приділятися вихованню особистості, здатної самостійно мислити, відчувати відповідальність за справу, творчо ставитися до праці, самостійно знаходити вирішення життєвих проблем. Виховання таких якостей потребує відповідного педагогічного підходу, цілеспрямованого впливу педагогів протягом усього періоду навчання та виховання, оскільки творча особистість значно краще адаптується до соціальних, побутових та виробничих умов, ефективно їх використовує, удосконалює, змінює.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк : Кн. для учителя. / Лев Семенович Выготский – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1930 (перевид. – 1967, 1991 гг.). – 93 с:

2. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач / В.А.Моляко. – К.: Рад. школа, 1983. – 95с.

3. Морозов М.Н. Творческая активность сознания. /М.Н. Морозов.– Киев: Вища школа, 1976, – 182 с.

4. Лук А.Н. Мышление и творчество. /А.Н.Лук.– М.: Политиздат, 1976. – 144 с.

5. Сухомлинский В.А. Избр. пед. сочинения : В 3 т. / Василий Александрович Сухомлинский. – М.: Педагогика, 1979-1981. – Т.3.- 610 с.

6. Сухомлинський В.О. Проблеми всебічно розвинутої особистості / Василь Олександрович Сухомлинський. // Вибр. тв. : в 5 т. – К.: Рад. Школа, 1976. – Т.1. – С. 55-206.

7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : У 5 т. - Т.3.Серце відаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад.шк., 1977. – 670 с.

8. Сухомлинський, В. Казки школи під голубим небом: казки, притчі, оповідання / Василь Сухомлинський; упоряд. О. В. Сухомлинська; худ. М. В. Перевальська. – К.: Радянська школа, 1991. – 191 с.

УДК 371 (09)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Людмила БОНДАР (Київ)

У статті висвітлюються теоретично обґрунтовані й перевірені практикою роботи ідеї В.О.Сухомлинського з питань розвитку творчих здібностей молодших школярів. Наголошується на важливості їх утілення в роботу сучасних освітніх закладів.

Ключові слова: школа, педагог, молодші школярі, навчання, мислення, творчість, розвиток, здібності, природа.

В статье раскрыты теоретически обоснованные и проверенные практикой работы идеи В.А.Сухомлинского по вопросам развития творческих способностей младших школьников. Акцентируется внимание на важности их воплощения в практику работы современных образовательных учреждений.

Ключевые слова: школа, педагог, младшие школьники, обучение, мышление, творчество, развитие, способности, природа.

Звернення до досвіду минулого дає змогу краще пізнати те, що вже пройшло перевірку часом, виявити позитивні моменти, які можуть прислужитися в умовах сьогодення, адже система освіти забезпечує „збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій” [1, с. 2], використання історичних надбань – пам’яток вітчизняної і світової культури. Серед численних уже апробованих новітніх систем навчання, особливої уваги заслуговує педагогічна система Василя Олександровича Сухомлинського. Вона постійно осмислюється, однак це ще „не відкрита книга”, яка чекає свого дослідника, бо твори Василя Олександровича надихають на високі вчинки, стимулюють учнів до самостійної діяльності та творчих пошуків.

Академік НАПН України
О.В.Сухомлинська, донька видатного педагога, завершуючи свої роздуми про „40-річне життя

творчості Сухомлинського без Сухомлинського”, наголошує: „...ми намагалися зосередитися на моментах спірних, контрверсійних, де наявні проблеми, що дають можливість дещо по-іншому подивитися на спадщину педагога – практика і теоретика” [2, с. 92]. Його педагогічні ідеї й нині дивують високою вірою в дитину, умінням знаходити дорогу до її серця, створити кожному вихованцеві умови його саморозвитку.

Перші роки роботи В.О. Сухомлинського в школі, до призначення директором, стали роками відкриття „потаємних куточків дитячої душі”. Роздуми над цим питанням були предметом обговорення і в післявоєнні роки. Василя Олександровича, уже не лише як у вчителя, а й як директора цікавила кожна дитина: „чим вона живе, що її хвилює і цікавить?”. Ще в 1951 р. він запропонував батькам посилати дітей до школи за рік до офіційного початку навчання (нині підготовка шестирічних дітей до навчання в

школі). Педагог-новатор писав: „Рік, що передував навчанню за партою, був потрібний мені для того, щоб добре взнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці. Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати” [11, с. 19]. Батьки назвали групу дошкільнят „Школою радості”. Саме у „Школі під голубим небом” В.О. Сухомлинський почав свої мандрівки до „джерела мови й мислення”.

Своєю невтомною працею в сільській школі Василь Олександрович переконливо довів, що „кістяком” розумового розвитку є вміння вчитися спостерігати за явищами навколишнього світу, міркувати, висловлювати думку, спостерігати, читати, писати. У своїх статтях і книжках він визначив засоби творчого розвитку дитини, виявлення її індивідуальності. Видатний педагог був глибоко переконаний, що природа спонукає дітей до творчості: складати вірші, казки, оповідання, малювати, створювати „щось своє”, притаманне їй як індивідуальності.

Дитяча творчість починається з казки. Під час створення казкових образів у школярів розвивається образне мислення, творчі здібності й мова. У кімнаті казки, у школі під голубим небом вони не тільки слухали казки, а й самі їх творили. Під враженням казкових образів у дітей посилювався потік думки, що спонукав мозок до активної діяльності. Як зазначає Василь Олександрович, створення казок – це один з найцікавіших для них видів поетичної творчості. Першим поштовхом до творчості в Павлівській школі були подорожі в природу. „Творчість, – стверджував педагог-новатор, – не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити... Спочатку діти повторювали мої власні твори, поступово вони переходили до самостійного опису картин природи, що схвилювали їх, – починався індивідуальний процес дитячої творчості” [11, с.206]. Разом із своїми учнями В.О.Сухомлинський створив 1500 казок та оповідань, надрукованих у збірках „Блакитні журавлі”, „Чиста криниця”, „Вічна тополя”, „Вогнегривий коник” та ін. Їх опубліковано багатьма мовами світу. Захоплюючими для молодших школярів були „Школа радості”, „Кімната думки”, „Кімната казки”, „Мандрівки до джерел слова і думки”, „Куточок мрії” та ін.

Як зазначає академік НАПН України О.Я.Савченко, розуміння мети шкільної освіти у той період було новаторським і дуже сміливим, В.О.Сухомлинський дійшов висновку, що досягти її можна лише тоді, „якщо в школі царює *яскрава думка, живе слово і творчість дитини*. На цих трьох китах має ґрунтуватися весь зміст навчання...” [3, с. 98].

За роки багаторічної педагогічної праці В.О.Сухомлинський переконався, що в ранньому шкільному віці створення казок – один із засобів розвитку (пробудження) пізнавального інтересу, „Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови”, – зазначав Василь Олександрович [11, с. 176-177].

У Павлівській середній школі казці надавали великого значення. Подорожуючи до „живого джерела думки і слова” вихованці йшли в природу – в ліс, сад, на поле, луг, до річки, де перед ними відкривалося багатство навколишнього світу. Краса побаченого викликала в дітей бажання передавати свої почуття, переживання, і вони склали твори про природу.

Світ природи був невичерпним джерелом знань, а постійне спілкування з нею і взаємодія – „істотною стороною виховного процесу” в Павлівській середній школі. Адже, як писав видатний педагог, „природа не тільки об’єкт пізнання, не тільки сфера активної діяльності наших вихованців, а й частинка їх буття, взаємовідносин, всього ладу їх життя” [13, с. 536-538]. У „Школі радості” В.О.Сухомлинський прагнув якнайбільше вводити дітей у світ природи, щоб активізувати їхнє мислення. Ось як поетично він про це пише: „Ми сидимо на кургані, навколо нас звучить злагоджений хор коників, у повітрі пахнуть степових трав. Ми мовчимо... Дитині треба не тільки слухати слово вихователя, а й мовчати...” [11, с.34].

Видатний педагог стверджував, що природа – це світ, у якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність. Тому він вів дітей у степ, де вони „дивилися на широкі поля, засіяні пшеницею, милувалися квітучими садами й струнками тополями, синім небом і співом жайворонка” [11, с.256]. Саме там в учнів виникало безліч запитань, природа постійно живила їхню свідомість яскравими образами, картинами, сприйняттями та уявленнями і ставала могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнавала її, проникала думкою в причинно-наслідкові зв’язки [11, с.128-129].

Мислення учнів, способи його пробудження та розвитку є важливими чинниками навчання і життєдіяльності. Це категорія не лише філософії, психології, а й педагогіки. В.О.Сухомлинський у багатьох своїх працях („Серце відаю дітям”, „Павлівська середня школа”, „Сто порад учителю” та ін.) неодноразово звертався до проблеми мислення, його сутності і способів

розвитку. Погляди видатного педагога знайшли практичне втілення в системі спеціальних „уроків мислення”. Мислення – це знаряддя пізнання, інтелектуальної творчої праці, духовного пошуку.

Під час прогулянок у спеціальному „зеленому класі”, „Школі радості”, „Школі під голубим небом” діти сиділи босоніж, а педагог спілкувався з ними уважно на безліч проблем у навколишньому середовищі, добивався, щоб навчально-виховний процес був пройнятий напруженою роботою думки. Адаже період розвитку образного конкретного мислення – найбільш відповідальний у житті людини. Знання є фактором розумового розвитку, якщо вони перетворюються на глибокі переконання особистості. Без творчої думки й корисної праці вони нічого не варті.

В.О.Сухомлинський узагальнив свої спостереження та роздуми щодо розвитку мислення школярів, самостійного здобування ними знань у процесі активної пізнавальної діяльності. Його неоціненною знахідкою у практиці формування в дітей умінь установлювати причину і наслідок, аналізувати, виділяти головне були уроки мислення серед природи. Видатний педагог пов'язував використання уроків мислення з можливістю організувати активну діяльність дитини. „Активна діяльність, – стверджував Василь Олександрович, – це ніби місток, що сполучає мову й думку. Готуючись до роботи в початковій школі, я планував таку активну діяльність для всіх учнів, в якій би яскраво виражались і, звичайно, осмислювалися відношення, взаємозв'язки між фактами, предметами, явищами, трудовими процесами” [12, с.470]. Він доводив, що читання „Книги природи” – це початок активного мислення, тому радив учити дітей думати, творити, фантазувати серед надзвичайної краси природи, створювати власні казки, оповідання на основі спостережень. Він сам розробив понад триста тем уроків мислення, серед них: „Як мороз малює на шибках?”, „Народження літнього осіннього дня”, „У блакитному небі – журавлиний ключ”, „Хризантеми – діти осені” та ін.

Головною умовою розвитку мислення є те, щоб діти пізнавали якнайбільше незрозумілого. Вивчаючи погляди В.О.Сухомлинського на проблему дитячого мислення, ми дійшли висновку, що він розглядав його в навчанні як складову ширшої проблеми – розумового виховання. „Система уроків мислення, – писав видатний педагог, – це наша школа думки, без якої ми не уявляємо повноцінної, ефективної розумової праці на всіх уроках не тільки в початковій школі, а й у наступні періоди навчання та розумового розвитку. Вона, ця школа є фундаментом творчих розумових сил,

необхідних для опанування нових і нових знань... виховний смисл уроків мислення полягає передусім у постійному і невинному застосуванні знань” [4, с.429-430]. Слід наголосити на величезній важливості того, щоб у роки дитинства в свідомості людини зародилося й усе життя міцніло переконання: „...ми, люди, – діти природи; ми живемо і користуємося благами природи доти, поки не порушено гармонію природи” [8, с.557].

Правильно організоване навчання може й повинно сприяти розвитку розумових сил учнів. Педагоги Павлівської школи створювали умови для опанування школярами прийомів розумової діяльності, стимулювали в них розвиток творчих здібностей, „емоційне пробудження розуму”, „активність думки”. Творчість Василь Олександрович назвав самою „суттю життя в світ знань і краси”, а творчу діяльність школяра розглядав як стимул розвитку пізнання „Творчість, – писав він, – є шаблінкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця” [4, с.434].

Навчально-виховний процес у Павлівській школі був спрямований на розвиток творчих здібностей кожного учня. Видатний педагог прагнув, щоб кожний школяр пережив стан творчого піднесення, радісного хвилювання. Він пропонував приділяти велику увагу розвитку просячних процесів – пам'яті, мислення, уваги, уяви. Саме рівень їх досконалості є основою для розвитку творчих здібностей школярів. Творчість – це формування спостережливості, допитливості й розвиток пізнавального інтересу. В.О.Сухомлинський наголошував: „Гармонія знань і вмінь, зміцнення пам'яті, розвиток творчих здібностей – усе це залежить від того, що відбувається із знаннями: складаються вони в голові як мертвий багаж чи *живуть*, перебувають у постійному русі, тобто творчо застосовуються” [9, с.100].

Розумове виховання особистості у процесі навчання здійснюється тільки тоді, коли свідоме і глибоке засвоєння знань учитель розглядає як засіб розвитку пізнавальних і творчих сил та думки, яка „завжди шукає, ніколи не задовольняється досягнутим”. Василь Олександрович був глибоко переконаний, що „Жива, допитлива, творча думка формується у вихованця тоді, коли відносно знань він займає свою особисту життєву позицію. Активне вираження особистого ставлення до набутих знань – це і є те, що слід називати розумом особистості, яка формується... Знання з кожного предмета несуть у собі виховний потенціал для становлення, формування живого, творчого розуму” [9, с.93-94].

Переступивши поріг школи, дитина потрапляє в атмосферу різноманітної творчої

праці. Широко вводять дітей у світ творчості різні гуртки: науково-предметні, технічні, сільськогосподарські. Учитель має допомогти дитині знайти серед багатьох життєвих доріг ту, яка відкриває їй „золоту жилку”, що принесе радість творчості на благо суспільства й допоможе розкритися всім задаткам і здібностям. Шлях до успіху, як стверджував В.О.Сухомлинський, іде через тривалі пошуки. Він наголошував, що „від характеру праці й суспільного життя залежить розвиток природжених задатків як передумов індивідуальних нахилів особистості, розвитку її здібностей, талантів” [5, с.233].

Для правильної організації дитячої творчості надзвичайно велике значення має врахування вікових особливостей дітей. Так, у молодшому шкільному віці важко поєднувати художню творчість з творчими елементами трудової діяльності. Особливо захоплювала павлівських школярів творчість у таких видах праці, як випилювання, випалювання, вишивання. За спеціально створеною програмою 7-10-річні вихованці виконували трудові завдання творчого характеру в кабінеті живої природи, теплиці, саду, на ділянці: вирощування рослин, догляд за тваринами і свійською птицею, заготівля місцевих добрив і внесення їх у ґрунт.

Велику увагу колектив Павлівської середньої школи в 50-70-х роках ХХ ст. приділяв розвитку творчості молодших школярів (художньої, естетичної). „У кожної дитини, – писав Василь Олександрович, – дремають задатки якихось здібностей... щоб їх запалити, потрібна іскра. Такою іскрою є натхнення, захоплення майстерністю старшого товариша або ровесника” [7, с.343]. У Павлівській середній школі була маленька керамічна майстерня, де учні виготовляли з глини посуд, фігурки тварин і людей, ляльки для шкільного лялькового театру. У гуртку художнього випалювання й випилювання діти втілювали свою фантазію в малюнки і фігурки з фанери. Учні, схильні до малювання й живопису, розвивали свої творчі здібності в гуртку живопису, музичні здібності – в хорових гуртках, у дитячому оркестрі народних інструментів, у гуртку баяністів. В учнівському колективі були діти, які любили працювати на землі, вирощувати зернові і технічні культури, догляди за тваринами. Скрізь були куточки улюбленої праці. „І в кожному такому куточку, – зазначав педагог-новатор, – не тільки цікава праця, не тільки відкриття таємниць і закономірностей природи, а й вогник захоплення працею, яскравий талант, який пробуджує допитливість, цікавість у тих, хто переступає поріг школи” [7, с.345].

Ураховуючи індивідуальні задатки та інтереси дітей, у Павлівській середній школі

виховували потяг і звичку до певного роду фізичної праці. Так, у молодшому шкільному віці – це догляд за квітами, взагалі за рослинами, підгодовування птахів, випилювання і різьблення. В.О.Сухомлинський писав, що проблема творчості – „одна з ділянок педагогічної цілини”, саме „творчість була тією живою водою, яка вливала свіжі сили у моїх хлопчиків і дівчаток, допомагаючи долати труднощі... Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу...” [6, с. 566].

Загальновідомо, що творчість є великою потребою людини, вона приносить насолоду й радість, додає сили. Серед напрямів удосконалення роботи з підготовки учнів до творчої діяльності слід назвати такі: забезпечення активності й закріплення творчої самостійності, актуалізація потреби в творчості. Школа повинна розпізнати, виявити, розкрити й виростити індивідуальний талант, створити умови для розвитку творчих можливостей учнів. До умов формування таланту В.О.Сухомлинський відносив: розвиток природних індивідуальних здібностей і поетичної творчості особистості, створення широкої мережі різноманітних гуртків та матеріальної бази для творчої праці школярів. У світлі поставлених перед школою нових завдань треба по-новому підходити до виховання творчої особистості.

Найбільш доцільним і педагогічно-виправданим В.О.Сухомлинський вважав творче використання досвіду, розвиток педагогічних ідей та формування власних педагогічних переконань. Ми сподіваємося, що саме цей шлях допоможе підняти роботу школи до рівня вимог сьогодення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Національна доктрина розвитку освіти. Освіта. – 2002. – №26 (4984). – 24 квітня – 1 травня 2002 р.
2. Сухомлинська О.В. Деякі аспекти еволюції сприйняття творчості В.Сухомлинського: дорога довжиною в 40 років // В.О.Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко; авт. кол.; О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – С.74-96
3. Савченко О.Я. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О.Сухомлинського / О.Я. Савченко // В.О.Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд.: О.В. Сухомлинська, О.Я.Савченко; авт. кол.; О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – С.97-105

4. Сухомлинський В.О. Вчити вчитися / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.5. – С.426-436
5. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.1. – С.209-400
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.3. – С. 283-583.
7. Сухомлинський В.О. Пависька середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.4. – С. 7-390.
8. Сухомлинський О.В. Природа, праця, світогляд / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.5. – С. 551-562

9. Сухомлинський В.О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.1. – С. 55-206.
10. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.4. – С. 393-629
11. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.3. – С. 7-279
12. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.2. – С. 419-654.
13. Сухомлинський В.О. Школа і природа / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.5. – С. 536-551

УДК 37(092)

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Тетяна ГАВРИЛЕНКО (Київ)

У статті висвітлено погляди українського педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського на проблему формування творчої особистості молодшого школяра. Увагу звернуто на особливості дитячої творчості; визначення умов, що сприяють розкриттю творчого потенціалу, розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі урочної та позаурочної діяльності.

Ключові слова: творчість, дитяча творчість, формування творчої особистості, молодший школяр, початкова школа.

В статті освітлені погляди українського педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського на проблему формування творчої особистості молодшого школяра. Увагу звернуто на особливості дитячої творчості; визначення умов, що сприяють розкриттю творчого потенціалу, розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі урочної та позаурочної діяльності.

Ключевые слова: творчество, детское творчество, формирование творческой личности, младший школьник, начальная школа.

Сучасний рівень соціально-економічного, науково-технічного та інформаційного розвитку українського суспільства, розширення масштабів міжкультурної взаємодії й співробітництва зумовлюють необхідність появи та росту «креативного класу» як нової соціальної групи населення, здатного долати стереотипи, генерувати нові, незвичайні, несподівані, нестандартні ідеї, швидко й ефективно знаходити рішення проблемних ситуацій і завдань. Зростаючі потреби суспільства у творчих особистостях вимагають модернізації освітньої системи на всіх її рівнях. Серед пріоритетних завдань є відхід від традиційної моделі навчання та створення нової, що передбачає зовсім інші форми дидактичної та міжособистісної взаємодії, спрямованої на культивування творчо орієнтованої особистості. Особливої уваги в цьому контексті потребує перший рівень загальної середньої освіти, адже саме молодший шкільний вік є сприятливий для креативного становлення, накопичення суб'єктивного творчого досвіду як основи, без якої самореалізація особистості у подальшому стає малоефективною.

Проблема формування творчої особистості упродовж тривалого часу є важливим напрямом емпіричних пошуків та науково-теоретичних досліджень у галузі психології та педагогіки (В. І. Андреев, Д. Б. Богоявленська, В. І. Загвязинський, В. О. Кан-Калик, Н. В. Кичук, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, М. М. Поташник, С. О. Сисоева, Н. Ф. Тализіна, А. В. Хуторський та ін.). Концепція виховання всебічно розвиненої, творчої особистості займає центральне місце у педагогічній системі українського вченого-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського. Звернення до його педагогічних поглядів є закономірним, оскільки положення і висновки педагога щодо формування творчої особистості молодшого школяра спираються на його багаторічні дослідження, апробовані та втілені у шкільній практиці, мають прогностичний характер, а відтак можуть бути невичерпним джерелом для розв'язання актуальних освітніх проблем.

Багатовекторна педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського є предметом дослідження українських учених М. Я. Антонця, Л. Д. Березівської, І. Д. Беха, Л. С. Бондар, Н. П. Дічек, Н. С. Побірченко, О. Я. Савченко,